

Nimi	Syntymäaika
------	-------------

Jyväskylän yliopiston kemian valintakoe
Keskiviikkona 5.6.2019 klo 10-13

Yleiset ohjeet

1. Tarkasta, että tehtäväpaperinipussa on kaikki sivut 1-14.
2. Kirjoita nimesi ja syntymäaikasi kaikkiin sivuille 1 ja 4-14 merkittyihin kohtiin.
3. Kirjoita vastaukset tehtäväpaperille. Voit tarvittaessa jatkaa sivun toiselle puolelle.
4. Kirjoita selvästi selkeitä merkintöjä käyttäen. Epäselvät vastaukset tulkitaan vääriksi.
5. Kokeessa saa käyttää yo-kokeissa hyväksyttyä laskinta. Taulukkokirjan käyttö on kielletty. Jaksollinen järjestelmä on sivulla 2 ja normaalipotentialiaaleja on taulukoituna sivulla 3 (Taulukko 1). Muut tarvittavat tiedot annetaan tehtävien yhteydessä.
6. Kokeesta saa poistua aikaisintaan klo 10:30.
7. Kun lähdet, jätä kaikki tehtäväpaperisi valvojalle, joka tarkastaa samalla henkilöllisyytesi.
8. Mikäli tarvitset todistuksen kokeeseen osallistumisesta, pyydä sitä kokeen valvojalta.

Tehtävä	1	2	3	4	5	6	Pisteet yhteensä / 60 p
Pisteet							

IA 1	IIA 2	IIIA 3	IVA 4	VA 5	VIA 6	VIIA 7	VIII 8 9 10			IB 11	IIB 12	IIIB 13	IVB 14	VB 15	VIB 16	VIIB 17	0 18
1 H 1,0079																	2 He 4,0026
3 Li 6,941	4 Be 9,0122											5 B 10,811	6 C 12,011	7 N 14,007	8 O 15,999	9 F 18,998	10 Ne 20,180
11 Na 22,990	12 Mg 24,305											13 Al 26,982	14 Si 28,086	15 P 30,974	16 S 32,065	17 Cl 35,453	18 Ar 39,948
19 K 39,098	20 Ca 40,078	21 Sc 44,956	22 Ti 47,867	23 V 50,942	24 Cr 51,996	25 Mn 54,938	26 Fe 55,845	27 Co 58,993	28 Ni 58,693	29 Cu 63,546	30 Zn 65,409	31 Ga 69,723	32 Ge 72,64	33 As 74,922	34 Se 78,96	35 Br 79,904	36 Kr 83,798
37 Rb 85,468	38 Sr 86,72	39 Y 88,906	40 Zr 91,224	41 Nb 92,906	42 Mo 95,94	43 Tc (98)	44 Ru 101,07	45 Rh 102,91	46 Pd 106,42	47 Ag 107,87	48 Cd 112,41	49 In 114,82	50 Sn 118,71	51 Sb 121,76	52 Te 127,60	53 I 126,90	54 Xe 131,29
55 Cs 132,91	56 Ba 137,33	57 La* 1138,91	72 Hf 178,49	73 Ta 180,95	74 W 183,84	75 Re 186,21	76 Os 190,23	77 Ir 192,22	78 Pt 195,08	79 Au 196,97	80 Hg 200,59	81 Tl 204,38	82 Pb 207,2	83 Bi 208,98	84 Po (209)	85 At (210)	86 Rn (222)
87 Fr (223)	88 Ra (226)	89 Ac** (227)	104 Rf (261)	105 Db (262)	106 Sg (266)	107 Bh (264)	108 Hs (277)	109 Mt (268)	110 Ds (281)	111 Rg (272)	112 Uub (285)	113 Uut (284)	114 Uuq (289)	115 Uup (288)			

*Lantanidit

58 Ce 140,12	59 Pr 140,91	60 Nd 144,24	61 Pm (145)	62 Sm 150,36	63 Eu 151,96	64 Gd 157,25	65 Tb 158,93	66 Dy 162,50	67 Ho 164,93	68 Er 167,26	69 Tm 168,93	70 Yb 173,04	71 Lu 174,97
---------------------------	---------------------------	---------------------------	--------------------------	---------------------------	---------------------------	---------------------------	---------------------------	---------------------------	---------------------------	---------------------------	---------------------------	---------------------------	---------------------------

*Aktinidit

90 Th 242,04	91 Pa 231,03	92 U 238,03	93 Np (237)	94 Pu (244)	95 Am (243)	96 Cm (247)	97 Bk (247)	98 Cf (251)	99 Es (252)	100 Fm (257)	101 Md (258)	102 No (259)	103 Lf (262)
---------------------------	---------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	---------------------------	---------------------------	---------------------------	---------------------------

Taulukko 1. Normaalipotentialeja.

Reaktio	E° (V, 25 °C)	Reaktio	E° (V, 25 °C)
$K^+ + e^- \rightleftharpoons K$	-2.93	$SO_4^{2-} + 4H^+ + 2e^- \rightleftharpoons H_2SO_3 + H_2O$	+0.20
$Ca^{2+} + 2e^- \rightleftharpoons Ca$	-2.87	$O_2 + 2H_2O + 4e^- \rightleftharpoons 4OH^-$	+0.40
$Na^+ + e^- \rightleftharpoons Na$	-2.71	$I_2 + 2e^- \rightleftharpoons 2I^-$	+0.54
$Mg^{2+} + 2e^- \rightleftharpoons Mg$	-2.38	$O_2 + 2H^+ + 2e^- \rightleftharpoons H_2O_2$	+0.68
$2H_2O + 2e^- \rightleftharpoons 2OH^- + H_2$	-0.83	$O_2 + 4H^+ + 4e^- \rightleftharpoons 2H_2O$	+1.23
$2H^+ + 2e^- \rightleftharpoons H_2$	0.00	$Cl_2 + 2e^- \rightleftharpoons 2Cl^-$	+1.36

Nimi	Syntymäaika
------	-------------

Tehtävä 1. Valitse seuraavista vaihtoehdoista oikea ja merkitse sen kirjain kysymyksen viereiseen ruutuun. Vain yksi vaihtoehto per kohta, tyhjä tai väärä vastaus 0 p. (10 p)

<p>A. Missä yhdisteessä fosfori esiintyy korkeimmalla hapetusasteella? (Ph = fenyyli)</p> <p>a. $[\text{PF}_6]^-$ b. $[\text{PPh}_4]^+$ c. PCl_3 d. P_4O_6</p>	
<p>B. Mikä seuraavista on hapetus-pelkistys reaktio?</p> <p>a. $\text{NH}_3 + \text{HBr} \rightarrow \text{NH}_4\text{Br}$ b. $\text{HNO}_3 + \text{KOH} \rightarrow \text{H}_2\text{O} + \text{KNO}_3$ c. $2 \text{NF}_3 + 3 \text{H}_2 \rightarrow \text{N}_2 + 6 \text{HF}$ d. $\text{N}_2\text{O}_3 + \text{H}_2\text{O} \rightarrow 2 \text{HNO}_2$</p>	
<p>C. Seuraavat väittämät liittyvät happo-emäs titraukseen. Mikä esitetystä väitteistä on väärin?</p> <p>a. Titratessa heikkoa happoa vahvalla emäksellä on ekvivalenttikohdan $\text{pH} > 7$. b. Titratessa heikkoa emästä vahvalla hapolla on ekvivalenttikohdan $\text{pH} < 7$. c. Titratessa vahvaa happoa vahvalla emäksellä on ekvivalenttikohdan $\text{pH} = 7$. d. Titratessa heikkoa happoa on käytettävän indikaattorin oltava neutraali.</p>	
<p>D. Kun etikkahapon vesiliuokseen lisätään kiinteää natriumasettaattia, niin</p> <p>a. etikkahapon happovakio kasvaa. b. liuoksen vetyionikonsentraatio pienenee. c. etikkahapon happovakio pienenee. d. liuoksen hydroksidi-ionikonsentraatio pienenee.</p>	
<p>E. Mikä väittämistä pitää paikkansa?</p> <p>a. Sidosten katketessa vapautuu energiaa. b. Sidosten katketessa sitoutuu energiaa. c. Sidosten katkeaminen ei tarvitse energiaa. d. Sidosten katkeaminen on eksotermiinen reaktio.</p>	

Nimi	Syntymäaika
------	-------------

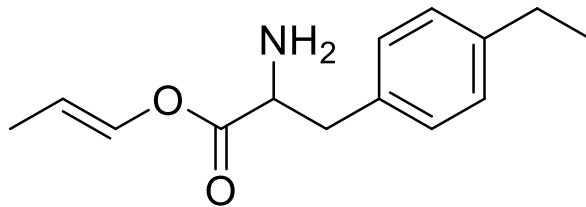
<p>F. 1-Butanolin hapetustuote reagoi edelleen hapen kanssa</p> <p>a. alkoholiksi b. ketoniksi c. karboksyylihapoksi d. ei reagoi lainkaan.</p>	
<p>G. Millä seuraavista yhdisteistä on korkein kiehumispiste</p> <p>a. metaani b. 1-pentanoli c. etyyliasetaatti d. oktaanihappo</p>	
<p>H. Minkälaisia sidoksia on heksaanimolekyylissä</p> <p>a. vetysidoksia b. σ-sidoksia c. ionisidoksia d. dipoli-dipoli-sidoksia.</p>	
<p>I. Mikä seuraavista väittämistä ei pidä paikkaansa</p> <p>a. Alkoholien palaessa syntyy hiilidioksidia ja vettä. b. Sekundäärinen alkoholi hapettuu aldehydiksi. c. Rasvat hydrolysoituvat glyseroliksi ja rasvahappojen suoloiksi. d. Tertiäärinen alkoholi ei reagoi hapen kanssa.</p>	
<p>J. Vedyn isotoopit eroavat:</p> <p>a. elektronien lukumäärältään b. protonien lukumäärältään c. neutronien lukumäärältään d. järjestysluvultaan</p>	

Nimi	Syntymäaika
------	-------------

Tehtävä 2.

(10 p)

- a) Ympyröi ja nimeä yhdisteen toiminnalliset (funktionaaliset) ryhmät. Mihin yhdisteryhmiin yhdiste kuuluu toiminnallisten ryhmiensä perusteella?

- b) Reaktiokolviin laitetaan 9,3 g 1-butanolia ja 15,0 g etaanihappoa. Seokseen lisätään 2 ml väkevää rikkihappoa, minkä jälkeen kolvi varustetaan pystyjäähdyttäjällä. Reaktioseosta kuumennetaan lämpöhauteella 1 h. Kirjoita reaktioyhtälö ja nimeä lopputuote. Laske saantoprosentti, jos tuotetta syntyy 9,6 g. Kyseessä on tasapainoreaktio. Kuinka saat kasvatettua lopputuotteen määrää?

Nimi	Syntymäaika
------	-------------

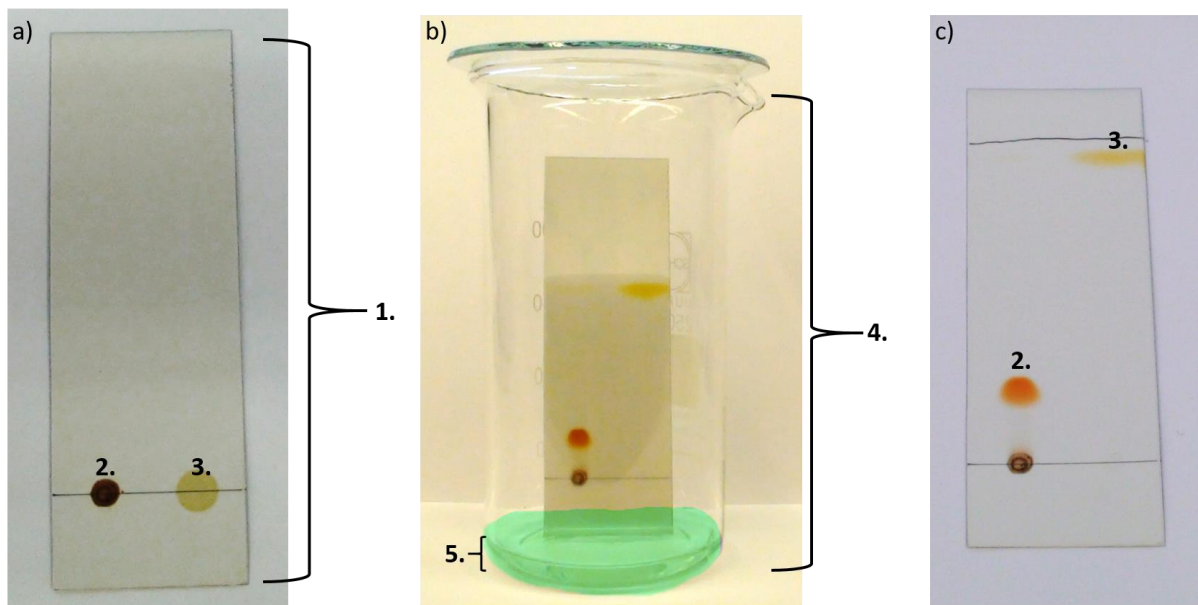
Tehtävä 3.

(10 p)

Tutkijat valmistivat ferroseenin asetyleenijohdannaista. He käyttivät lähtöaineina ferroseeniä ja etikkahappoanhydridiä. Katalyyttinä he käyttivät ortofosforihappoa. Yhdisteen valmistamisen jälkeen he tutkivat tuotteen puhtautta piidioksidi- eli silikalevyllä. Levyn vasen täplä on tuotetta ja oikea täplä on puhdasta substituimatonta lähtöainetta.

- a) Millä menetelmällä he tutkivat tuotteen puhtautta? Mitä kyseisellä menetelmällä saadaan selville?

- b) Kuvassa 3.1 on kuvat menetelmän eri vaiheista. Nimeä menetelmässä tarvittavat numeroidut välineet/osat (1., 4. ja 5.) ja yhdisteet (2., 3.).

Kuva 3.1. Tuotteen puhtauden tutkiminen levyllä. Menetelmän a) alkuvaihe b) ajovaihe c) loppuvaihe.

Nimi	Syntymäaika
------	-------------

c) Kerro lyhyesti menetelmän käytännön suorituksesta. Mihin menetelmä perustuu?

d) Määrittele katalyytti.

Nimi	Syntymäaika
------	-------------

Tehtävä 4.

(10 p)

Magnesium on ainoa maa-alkalimetalli, jota tuotetaan teollisesti merkittävässä määrin metallina. Merivedessä se esiintyy yleensä kloridi- ja sulfaattisuolojen seoksena. Metallisen magnesiumin valmistusprosessi merivedestä aloitetaan saostamalla magnesiumionit niukkaliukoisena hydroksidina kalsiumhydroksidin avulla. Syntynyt saostuma neutraloidaan suolahapolla, jolloin syntyy magnesiumkloridia. Näin tuotettua puhdasta magnesiumkloridia kuumentamalla muodostetaan sulaa massaa, jonka elektrolyysillä saadaan kloorikaasua sekä haluttua metallista magnesiumia. Esitä tätä prosessia kuvaavat tasapainotetut reaktioyhtälöt mukaan lukien elektrolyysissä tapahtuvat hapetus-pelkistys -osareaktiot.

Nimi	Syntymäaika
------	-------------

Tehtävä 5.

(10 p)

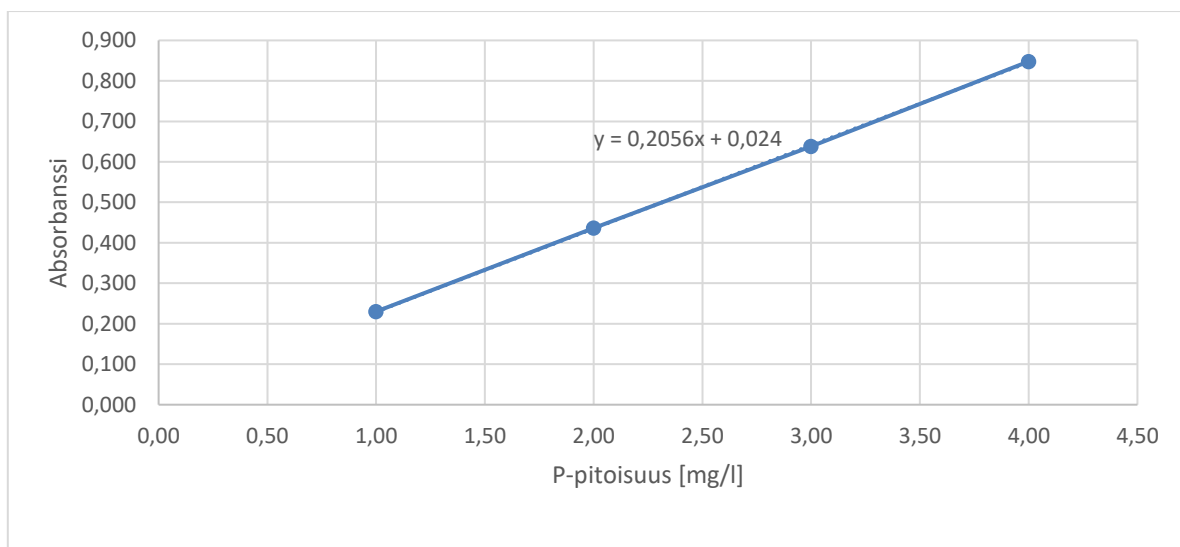
Yksi tyypillinen tapa määrittää fosforia virtsanäytteestä (proteiinien poiston jälkeen) on käsitellä näytettä molybdeeni(VI):lla, jonka jälkeen muodostuva 12-molybdofosfaattikompleksi pelkistetään askorbiinihapolla. Tällöin syntyy voimakkaan sininen molybdeenisininen yhdiste, jonka absorbanssi voidaan mitata UV/Vis spektrofotometrillä aallonpituudella 650,0 nm.

Eräs potilas tuotti virtsaa 1122 ml 24,0 tunnissa. Virtsa otettiin 1,00 ml näyte, johon lisättiin värinmuodostamiseen tarvittavat molybdeeni(VI) ja askorbiinihappo reagenssit ja lopuksi laimennettiin 50,00 ml:ksi. Vertailusuora muodostettiin tunnetuista eri pitoisista fosfaattivertailuliuksista käsittelemällä ne vastaavasti kuin virtsanäyte. Vertailuliusten ja virtsanäytteen absorbanssit mitattiin ja saadut tulokset pitoisuuksineen on esitetty Taulukossa 5.1.

Taulukko 5.1 Liuosten pitoisuudet ja mitatut absorbanssit.

Liuos	Absorbanssi
1,00 mg/l P	0,230
2,00 mg/l P	0,436
3,00 mg/l P	0,638
4,00 mg/l P	0,848
Virtsanäyte	0,518

Tunnettujen vertailuliusten pitoisuuksien ja mitattujen absorbanssien avulla muodostettiin vertailusuora siten, että y-akselille tulee mitattu absorbanssi ja x-akselille liuoksen fosforipitoisuus. Kuvassa 5.1 on esitetty vertailusuora ja sille tehdyn lineaarisen sovituksen yhtälö.

Kuva 5.1. Tunnettujen vertailunäytteiden absorbanssit pitoisuuden funktiona sekä siihen sovitettu suora.

Nimi	Syntymäaika
------	-------------

a) Kuinka monta grammaa potilas eritti fosforia 24,0 tunnissa virtsaan?

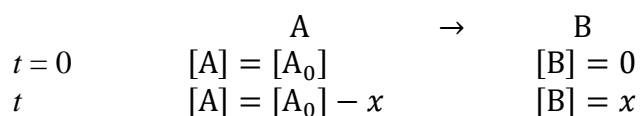
b) Mikä on virtsanäytteen fosforipitoisuus ilmoitettuna millimoolina litrassa [mM]?

Nimi	Syntymäaika
------	-------------

Tehtävä 6.

(10 p)

Molekyylin cis-trans –isomerisaatio on esimerkki unimolekulaarisesta reaktiosta, jossa molekyyli A muuttuu molekyyliksi B. Jos lähtötilanteessa ($t = 0$) A:n pitoisuus on $[A_0]$, reaktiolle voidaan kirjoittaa

Mikäli reaktion nopeus riippuu vain molekyylin A pitoisuuden muutoksesta, kyseessä on ns. ensimmäisen kertaluvun reaktio. Reaktiokinetiikan avulla A:n ja B:n pitoisuuksille $[A]$ ja $[B]$ voidaan johtaa yhtälöt

$$[A] = [A_0]e^{-k \cdot t}$$

$$[B] = [A_0](1 - e^{-k \cdot t})$$

missä k on reaktionopeusvakio. Tällaisen reaktion puoliintumisaika $t_{1/2}$ eli se aika, jolloin molekyylin A pitoisuus on kulunut puoleen alkuperäisestä määrästä eli $[A] = \frac{1}{2}[A_0]$ voidaan siis määrittää

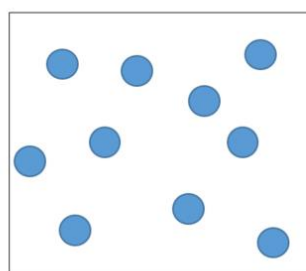
$$t_{1/2} = \frac{\ln 2}{k} = \frac{0,693}{k}$$

- a) Erään unimolekulaarisen, ensimmäisen kertaluvun kinetiikkaa noudattavan reaktion $A \rightarrow B$ reaktionopeusvakioksi määritettiin kokeellisesti $k = 2 \cdot 10^{-3} \frac{1}{s}$. Missä ajassa reaktiotuotetta B on muodostunut 40 %?

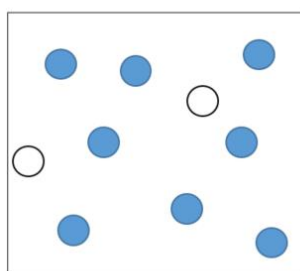
Nimi	Syntymäaika
------	-------------

- b) Laske, mikä on reaktionopeusvakio k sellaisen reaktion tapauksessa, jossa reaktiotuotetta B on muodostunut 40 % minuutissa ($t=60$ s).

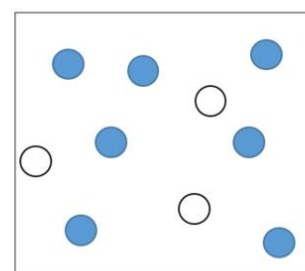
- c) Alla olevassa kaaviossa on esitetty tummilla palloilla molekyyliä A ja vaaleilla molekyyliä B. Mikä on tämän reaktion puoliintumisaika $t_{1/2}$? Laske tämän reaktion nopeusvakio k .

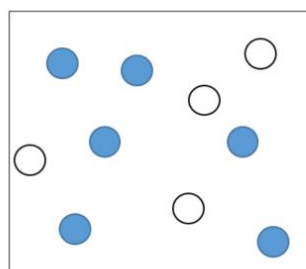
$t = 0$

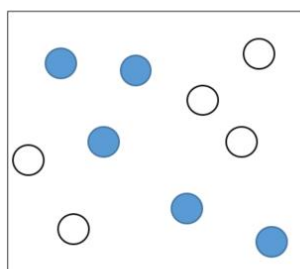
$t = 10$ s

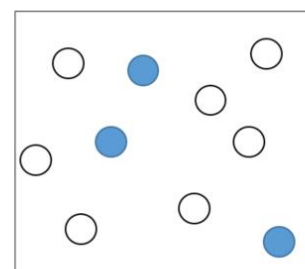
$t = 20$ s

$t = 30$ s

$t = 40$ s

$t = 50$ s

Nimi	Syntymäaika
------	-------------

- d) Reakti nopeusvakio k riippuu lämpötilasta ja sen on havaittu noudattavan Arrheniuksen yhtälöä

$$\ln k = \ln A - \frac{E_a}{RT}$$

missä A on ns. taajuustekijä, joka ensimmäisen kertaluvun reaktiolle kuvaa niiden törmäysten lukumäärää, jotka voisivat johtaa reaktioon, E_a on aktivoitumisenergia, molaarinen kaasuvakio $R = 8,3145 \frac{\text{J}}{\text{K}\cdot\text{mol}}$ ja T on lämpötila Kelvin-asteikolla. Mitä reakti nopeusvakiolle tapahtuu, jos lämpötilaa nostetaan?